

# Directorii Gimnaziului Evanghelic C.A. din Bistrița în noua clădire gimnazială (1910-1944)

Günter KLEIN

**Cuvinte cheie:** Bistrița, Gimnaziu evanghelic, Georg Fischer, Albert Berger, Thomas Frühm.

**Schlüsselwörter:** Bistritz, Evangelische Gymnasium, Georg Fischer, Albert Berger, Thomas Frühm.

Gimnaziul Evanghelic C.A. din Bistrița, pe care Nicolae Iorga, aflat în vizită la Bistrița la începutul secolului XX, l-a numit „unul din cele mai bune în tot Ardealul”<sup>1</sup>, a funcționat timp de aproape patru secole în clădiri situate în Piața Centrală, lângă Biserica Evanghelică C.A., în a cărei proprietate s-a aflat. Ultima clădire construită în anul 1832/33<sup>2</sup> nu mai corespundea cerințelor moderne la începutul secolului XX, așa încât s-a decis mutarea gimnaziului în alt lăcaș, situat în afara vechiului burg, pe Alea Măcelarilor (astăzi Bulevardul Republicii).



Vechiul Gimnaziu Evanghelic C.A. pe la 1910

Foto: colecția Günter Klein

A fost vorba, deci, de mutarea unei școli cu o tradiție seculară dintr-o clădire veche într-una modernă, și nu de fondarea unei noi instituții. Ea își are rădăcinile în secolul XV, când exista deja o școală de latină în oraș. Primul director al Gimnaziului Evanghelic C.A., menționat în arhiva orașului, a fost Georgius Seraphinus (sau Seraphini), care a stat în fruntea sa în perioada 1531-1541<sup>3</sup>. Ultimul director cu nr. 102 în ordinea succesiunii, Thomas Frühm, a condus instituția între 1935 și 1944. De la înființarea gimnaziului în anul 1531 până în anul 1944, directorii Gimnaziului Evanghelic C.A. au fost exclusiv sași transilvăneni sau etnici germani stabiliți pe plaiurile bistrițene.

Ultimii patru directori și-au avut sediul în intervalul 1910-1944 în noua clădire gimnazială de pe Alea Măcelarilor.

- 1 Nicolae Iorga, Pagini alese din însemnările de călătorie prin Ardeal și Banat, București 1976, p. 49.
- 2 Otto Dahinten, Beiträge zur Baugeschichte der Stadt Bistritz [Contribuții la istoria arhitecturii orașului Bistrița], în Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde (50) 1944, p. 57-58.
- 3 Georg Fischer, Geschichte des Bistritzer evangelischen Gymnasiums A.B. bis zum Jahre 1762 [Istoria Gimnaziului Evanghelic C.A. din Bistrița până în anul 1762], în Programm des Evangelischen Gymnasiums A.B. zu Bistritz für das Schuljahr 1895/1896 [Programul Gimnaziului Evanghelic C.A. Bistrița pentru anul școlar 1895/1896], Bistritz /Bistrița 1896, p. 56.

Günter KLEIN

Freiburg/Germania

e-mail: Klein-Noesen@t-online.de

## Georg Fischer (1910-1914), creatorul noii clădiri gimnaziale

Georg Fischer (1843-1923) a fost cel mai longeviv director al Gimnaziului Evanghelic C.A. din Bistrița. A preluat conducerea acestei instituții în anul 1882 și a fost directorul acestei școli până în anul 1914, adică timp de 32 de ani, dintre care 28 a activat în vechea clădire gimnazială din Piața Centrală și 4 în noul edificiu de pe Aleea Măcelarilor.

Georg Fischer s-a născut la 17 octombrie 1843 la Monariu (Minarken) ca fiu al țăranilor sași Johann și Maria Fischer (n. Weihrauch). Școala primară a urmat-o în satul natal unde învățătorul satului, pe nume Jakob Gräf, a remarcat foarte repede calitățile intelectuale ale micului Georg, și le-a recomandat părinților să-și trimită fiul după absolvirea școlii primare la Gimnaziul Evanghelic C.A. din Bistrița. El nu și-a dezamăgit dascălul din satul natal și a absolvit Gimnaziul Evanghelic în anul 1862 cu brio, fiind șef de promoție cu calificativul „eminent” la toate materiile de examen<sup>4</sup>.

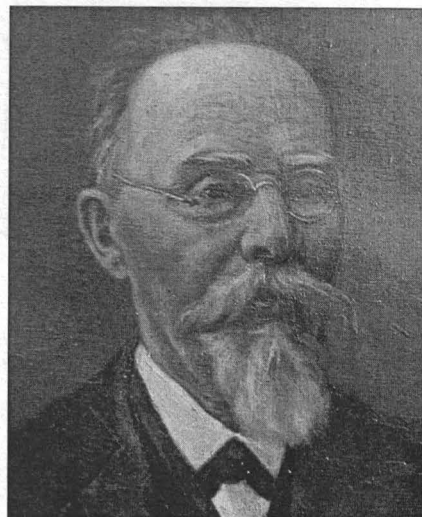
În perioada 1862-1865 a studiat filologie clasică și teologie la universitățile din Viena și Tübingen<sup>5</sup>. După terminarea studiilor în 1865 a revenit în Transilvania, unde a funcționat ca profesor între anii 1865-1868 la Seminarul Pedagogic, respectiv Gimnaziul Evanghelic C.A. (cu 8 clase) din Reghinul Săsesc (Sächsisch-Regen)<sup>6</sup>.

În 1867 s-a căsătorit cu Karoline Auguste Birthler. Un an mai târziu a fost chemat la Gimnaziul Evanghelic Superior C.A. din Bistrița ca profesor titular. Datorită calităților sale deosebite, pedagogice, administrative și organizatorice, a fost numit conducător al Școlii Evanghelice C.A. de Fete în 1879, iar 3 ani mai târziu al 99-lea director al Gimnaziului Superior Evanghelic C.A.<sup>7</sup>.

Deoarece clădirea în care se afla gimnaziul nu mai corespundea cerințelor moderne, a propus ridicarea unui nou edificiu gimnazial: recomandarea sa a fost aprobată de presbiteriul Bisericii Evanghelice din Bistrița la 28 august 1892.

Noua clădire gimnazială a devenit proiectul vieții lui Georg Fischer, pentru a cărui finalizare a muncit aproape 20 de ani.

Mai întâi au fost achiziționate în anii 1892, 1904 și 1908 mai multe terenuri pe Aleea Măcelarilor (Bulevardul Republicii). Finanțarea s-a asigurat prin vânzarea vechii clădiri, care a fost cumpărată de orașul Bistrița cu suma de 120.000 de coroane. Deoarece această sumă nu era nici pe departe suficientă, a fost demarată din inițiativa lui Georg Fischer o amplă acțiune de donații, la care au participat toate instituțiile săsești din Bistrița și aproape toate satele săsești din zona Bistriței. Georg Fischer i-a menționat meticulos pe toți donatorii în cartea sa despre istoria noii clădiri gimnaziale<sup>8</sup>. În total au fost donate 156.764,73 coroane. Cele mai generoase donații au venit de la băncile săsești din Bistrița, anume Credit- und Vorschussverein și Bistritzer Distrikts Sparkassa A.G., care au contribuit cu 40.000, respectiv 42.000 de coroane<sup>9</sup>. În fruntea donatorilor individuali se află Kamilla Textoris cu 4.120,54 de coroane<sup>10</sup>. Este de amintit că o coroană din anul 1910 avea puterea de cumpărare a zece euro din zilele noastre.



Georg Fischer, directorul Gimnaziului Evanghelic C.A. Bistrița 1882-1914, portretat de prof. Michael Fleischer  
Foto: Horst Göbbel

4 Thomas Frühm, Gymnasialdirektor Georg Fischer, dem Schöpfer unseres Gymnasialgebäudes zu seinem 100. Geburtstage [Directorului de gimnaziu Georg Fischer, creatorului clădirii noastre gimnaziale, cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la naștere]. în Deutsch-evangelisches Knabenobergymnasium A.B. in Beszterce-Bistritz. Jahresbericht 1942/43 [Gimnaziul superior de băieți german-evanghelic C.A. din Bistrița. Anuarul 1942/43], p. 1-2.

5 Frühm, Anuarul 1942/43, p. 3-4.

6 *Ibidem*, p. 10.

7 *Ibidem*, p. 11.

8 Georg Fischer, Geschichte des Neubaus des ev. Gymnasial, Bürger – und Elementarschulgebäudes A.B. in Besztercze (Bistritz) [Istoria construcției clădirii școlare gimnaziale, civile și elementare evanghelice C.A. din Bistrița], Beszterce (Bistritz) [Bistrița] 1913, p. 50-57.

9 *Ibidem*, p. 51.

10 *Ibidem*, p. 57.

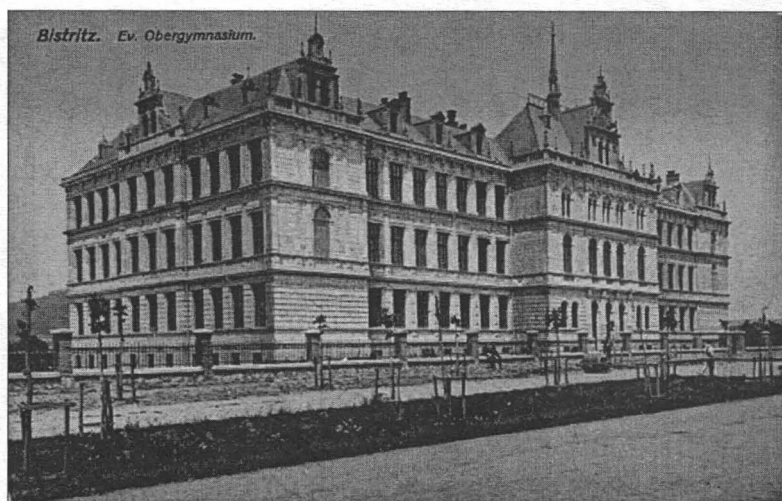
Deși era vorba în primul rând de un proiect al comunității săsești din Bistrița și zona Bistriței (Nösnerland), au fost și numeroși români, evrei și maghiari, care au donat pentru noua clădire gimnazială, cea mai mare parte foști elevi ai Gimnaziului Evanghelic C.A. din Bistrița, care datorau ascensiunea lor socială acestei instituții.

Dintre cele 156.764,73 coroane donate, 96,83% au fost donate sași, 2,29% de evrei, 0,45% de maghiari, iar 0,43% de români. Aceasta sumă nu a fost însă nici ea suficientă pentru a finanța noua clădire gimnazială. Doar datorită ajutorului primit de la Ministerul Culturii și Învățământului din Budapesta, care a disponibilizat suma de 192.000 de coroane, s-a putut acoperi finanțarea proiectul<sup>11</sup>.

Clădirea de pe Alea Măcelarilor a fost construită după planurile arhitectului vienez Paul Brang (1852-1925)<sup>12</sup> și a costat în total 496.959,05 coroane, sumă în care nu sunt incluse cheltuielile pentru conductele de apă și de canalizare, precum și pentru instalația electrică<sup>13</sup>.

Lucrările de construcție au fost demarate la 1 aprilie 1908, iar punerea festivă a pietrei de temelie a avut loc la 21 mai 1908 în prezența Episcopului Evanghelic C.A., dr. Friedrich Teutsch<sup>14</sup>. Lucrările au progresat atât de rapid, încât clădirea a fost aproape terminată în februarie 1910, fiind dată în folosință după câteva luni, la 8 septembrie 1910<sup>15</sup>. Deoarece preotul paroh, Friedrich Kramer, se îmbolnăvisese grav<sup>16</sup>, inaugurarea festivă a clădirii a fost amânată, și a avut loc un an mai târziu, la 11 septembrie 1911, în prezența episcopului evanghelic C.A. din Sibiu, dr. Friedrich Teutsch<sup>17</sup>.

Noua clădire a fost (și mai este până astăzi) unul dintre cele mai impunătoare edificii gimnaziale din Ardeal. O realizare culturală imensă a tuturor sașilor din Nösnerland – un monument grandios care amintește de covârșitoarea însemnătate acordată de sașii ardeleni educației școlare.



Noua clădire a Gimnaziului Superior  
Evanghelic C.A. la 1910  
Foto: colecția Günter Klein

Georg Fischer a fost doar patru ani director în noua clădire. După 46 ani de activitate în sânul Gimnaziului Evanghelic C.A., dintre care 32 de ani în funcția de director al acestei instituții școlare, s-a pensionat la 19 august 1914.

Pentru a documenta meritele deosebite ale directorului Georg Fischer, comunitatea evanghelică din Bistrița a decis să monteze o plachetă comemorativă în holul de la intrarea în clădire cu următorul text: „Georg Fischer,

11 *Ibidem*, p. 19.

12 După planurile aceluiași arhitect a fost construită și Reuniunea Meseriașilor Sași (Gewerbeverein), astăzi Casa de Cultură Municipală „George Coșbuc”, terminată în anul 1896; Corneliu Gaiu/Vasile Duda: Topografia monumentelor din municipiul Bistrița. Centrul istoric, Cluj-Napoca 2008, p. 218-219.

13 Fischer, Istoria construcției ..., p. 33.

14 *Ibidem*, p. 20-22.

15 Detalii în Günter Klein, Gimnaziul Superior Evanghelic C.A. Bistrița. 100 de ani de la inaugurarea noii clădiri gimnaziale, în WIR NÖSNER. Contribuții la la istoria și cultura orașului Bistrița și a Ardealului de Nord, Ediție specială. Lăcaș al educației și al culturii, Nürnberg 2010, p. 52-66.

16 Friedrich Kramer avea să decedeze la 28 februarie 1911.

17 Fischer, Istoria construcției, p. 26-31.

Gymnasialdirektor 1882-1914, dem hochverdienten Schöpfer dieses Baues, die dankbare Kirchengemeinde”<sup>18</sup> [Lui Georg Fischer, director de gimnaziu între 1882-1914, creatorului extrem de merituos al acestei clădiri, comunitatea bisericească recunoscătoare]. Această plachetă a fost demontată după 1945 împreună cu placheta comemorativă pe care se aflau numele elevilor căzuți în Primul Război Mondial<sup>19</sup>.

Și autoritățile Monarhiei Dualiste au remarcat meritele deosebite ale directorului Georg Fischer și l-au decorat cu ordinul Franz-Joseph în grad de cavaler<sup>20</sup>.

Deși a fost ocupat până peste cap cu ridicarea noii clădiri gimnaziale, Georg Fischer a avut și o amplă activitate publicistică. Pe lângă contribuțiile științifice menționate mai sus, a elaborat articole privind istoria orașului și a capitlului Bistrița<sup>21</sup>, precum și studii cu conținut arheologic<sup>22</sup> și numismatic<sup>23</sup>. Aceste preocupări nu au încetat nici după pensionare<sup>24</sup>. El s-a îngrijit, de asemenea, timp îndelungat în calitate de custode de importante colecții numismatice și de antichități ale Gimnaziului Evanghelic din Bistrița<sup>25</sup>.

Pe lângă aceste activități, a ocupat mai multe funcții de răspundere în sânul comunității săsești. A fost o personalitate respectată de toți locuitorii orașului indiferent de etnie sau religie. Lucid până la sfârșit, s-a stins din viață în anul 1923 la vârsta de 80 de ani<sup>26</sup>.

### **Dr. Albert Berger (1914-1930), arhivarul orașului Bistrița**

Albert Berger s-a născut la 5 octombrie 1864 la Săcărâmb (jud. Hunedoara), unde tatăl său, Albert Berger, originar dintr-o străveche familie de sași bistrițeni, era director de mină<sup>27</sup>.

Reîntors la Bistrița, a fost elev al Gimnaziului Suprior Evanghelic C.A., pe care l-a absolvit după bacalaureat (matura). A studiat apoi științe naturale, matematică, istorie și teologie la Tübingen, Heidelberg, Leipzig și Cluj. În 1888 și-a luat doctoratul în matematică la Universitatea din Cluj. În același an a revenit la Bistrița, unde a funcționat timp de doi ani ca profesor candidat la Gimnaziul Evanghelic C.A.. La 20 martie 1890 a devenit profesor pe viață al aceluiași gimnaziu<sup>28</sup>.

În 1888, pe când mai era încă doar profesor candidat, i-a fost încredințată custodia arhivei orașului Bistrița, funcție din care a rezultat opera vieții lui Albert Berger. În același an s-a căsătorit cu Hermine Maria Keintzel, fiica preotului evanghelic din Ghinda, Georg Keintzel.

18 Frühm, Jahresbericht 1942/43, p. 18.

19 Placheta pe care se aflau numele celor 39 de elevi ai Gimnaziului Evanghelic căzuți în Primul Război Mondial a fost montată la data de 14 septembrie 1924. Ea a fost refolosită la Monumentul Sovietic ridicat după 1945 pe Dealul Codrișor (Schieferberg) unde au fost inscripționate numele unor soldați sovietici pe verso, iar partea cu numele elevilor căzuți a fost lipită pe monument. Placheta dedicată lui Georg Fischer a dispărut; detalii la Otto Dahinten, Geschichte der Stadt Bistritz in Siebenbürgen [Istoria orașului Bistrița în Transilvania], Köln 1988, p. 180.

20 Michael Kroner, Învățămintul la sașii din nordul Ardealului, în WIR NÖSNER, ediție specială 2010, p. 33.

21 Georg Fischer, Zur Geschichte der Stadt und des Kapitels Bistritz im ersten Jahrzehnt des 18. Jahrhunderts [Despre istoria orașului și capitlului Bistrița în prima decadă a sec. XVIII], în Programm des evangelischen Obergymnasiums A.B. Bistritz 1878/79, p. 3-29.

22 Georg Fischer, Spuren der Römerstraße des Eudaktales [Urmele drumului roman din Valea Budacului] în Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde 1910, p. 85-86.

23 Georg Fischer, Über einen größeren in der Umgebung von Sächsisch-Sankt-Georgen 1899 gemachten Fund römischer Familiendare [Despre un număr mai mare de denare de familie romane descoperite în anul 1899 în apropiere de Sângeorzul Săsesc] în Beilage zum Bistritzer Gymnasialprogramm 1910/11, p. 4-24.

24 Georg Fischer, Zwei römische Inschriften aus Billak bei Bistritz [Două inscripții romane de la Domnești lângă Bistrița], în Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde 1921, p. 67-72.

25 Aceste colecții au dispărut după evacuarea sașilor din nordul Ardealului în septembrie 1944.

26 Frühm, Jahresbericht 1942/43, p. 19.

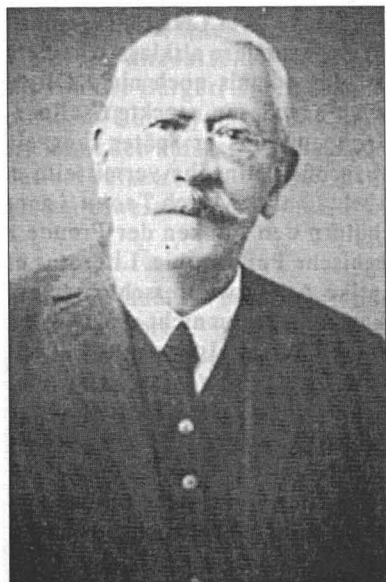
27 Ernst M. Wallner, Die Lehrer des sächsischen Gymnasiums in Bistritz im Jahrzehnt 1921-1930. Persönlichkeit und Werk [Profesorii gimnaziului săsesc din Bistrița în decada 1921-1930. Personalități și opere], în Ernst Wagner (ed.): Beiträge zur Geschichte der Stadt Bistritz in Siebenbürgen 5. Band [Contribuții la istoria orașului Bistrița în Transilvania vol. 5 ], Oberursel/Taunus 1990, p. 39.

28 Ernst Wagner, Dr. Albert Berger und das Archiv der Stadt Bistritz [Dr. Albert Berger și arhiva orașului Bistrița], în Ernst Wagner (ed.): Beiträge zur Geschichte der Stadt Bistritz in Siebenbürgen 4. Band [Contribuții la istoria orașului Bistrița în Transilvania vol. 4], Oberursel/Taunus, p. 100.



Școlit în universitățile germane, fiind, Berger, matematician și istoric, a organizat arhiva orașului în mod științific. Documentele aflate în patrimoniul ei, multe din secolul XIII, nu numai că se aflau în neorânduială, dar o parte dintre ele se găsea într-o stare de degradare avansată din cauza depozitării necorespunzătoare. Albert Berger a ordonat și a transcris sute de documente. Pe cele mai vechi, din perioada 1203-1526, le-a publicat în Programul Gimnaziului Evanghelic din anii 1893-1895<sup>29</sup>. Până în 1918 a întocmit sistematic regeste ale documentelor, ultimele în ordine cronologică fiind din 1585. Situației financiare precară după Primul Război Mondial l-a împiedicat să publice documentele, care vor vedea lumina tiparului împreună cu acte editate în secolul XIX abia în deceniul al optulea al veacului precedent<sup>30</sup>.

Albert Berger a avut custodia arhivei orașului Bistrița vreme de 30 de ani până în 1918, când i-au fost luate cheile instituției și i-a fost interzis să o mai frecventeze. Ulterior, starea documentelor s-a deteriorat, iar, după transportarea lor la Năsăud în 1935, acest proces s-a agravat, fiind însoțit de dispariția multor piese-unice. Măsura abuzivă luată de noile autorități împotriva arhivarului-șef din Bistrița pare cu totul illogică, dat fiind faptul că el colaborase încă din secolul XIX cu renumiți oameni de știință din vechiul regat al României. Este, de pildă, cunoscut faptul cu l-a ajutat pe Nicolae Iorga, venit la Bistrița pentru a studia actele din arhiva locală privitoare la legăturile orașului cu Moldova, materializat în două volume de documente în 1900<sup>31</sup>. Pe lângă Nicolae Iorga,



Dr. Albert Berger (1864-1936)  
Foto: Arhivă

mai sunt de amintit Constantin C. Moisil<sup>32</sup> și Grigore G. Tocilescu<sup>33</sup>, care au beneficiat și ei de munca și de ajutorul lui Albert Berger.

În anul 1941, în timpul ocupației maghiare, arhiva a fost readusă la Bistrița. Din cauza pericolului de bombardamente, ea a fost evacuată în 1944 la Târgu și Ghinda, ca apoi să fie transportată mai târziu în Ungaria<sup>34</sup>. În 1953 fost readusă în România, la Arhivele statului din Cluj-Napoca, unde se află și acum. Din păcate, un număr mare de documente prețioase a dispărut fără urmă<sup>35</sup>.

La 19 august 1914, după pensionarea lui Georg Fischer, Albert Berger a devenit directorul nr. 100 al Gimnaziului Evanghelic C.A. din Bistrița și a condus instituția prin toate vicisitudinile Primului Război Mondial și ale crizei economice din perioada interbelică.

În special de după 1920 a fost extrem de dificilă, Gimnaziul Evanghelic C.A. din Bistrița văzându-se confruntat cu probleme care îi puneau existența în pericol. Fiind vorba de un gimnaziu particular-confesional, el se finanța din veniturile Biserice Evanghelice C.A. și a taxelor școlare pe care le plăteau elevii din treapta a doua a gimnaziului<sup>36</sup>. Prin reforma agrară din România a anului 1923, Biserica Evanghelică C.A. din Transilvania avea să fie expropriată de o mare parte din pădurile pe care le posedă<sup>37</sup>. Veniturile

29 Albert Berger, *Urkunden-Regesten aus den alten Bistritzer Archiven von 1203-1490* [Documente-regeste din vechile arhive bistrițene din perioada 1203-1490], în *Programm des evangelischen Obergymnasiums A.B.* 1892/93, p. 3-38; Partea 2. 1491-1516 în *Programm* 1893/94, p. 3-44; Partea 3. 1517-1526, în *Programm* 1894/95, p. 3-45.

30 Ernst Wagner (ed.), *Urkunden-Regesten aus dem Archiv der Stadt Bistritz in Siebenbürgen 1203-1570 von Albert Berger, I.- II. Band* [Documente-regeste din arhiva orașului Bistrița în Transilvania 1203 de Albert Berger, vol. 1-2], Köln 1986.

31 Nicolae Iorga, *Documente românești din arhivele Bistriței*, 2 vol., București 1899-1900.

32 Constantin C. Moisil: Două spre zece scrisori domnești din arhiva orașului Bistrița (Transilvania) 1474-1526, București 1897.

33 Grigore G. Tocilescu, 534 documente istorice slavo-române din Țara Românească și Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul 1346-1603, Viena 1906. Tocilescu a folosit în special documente din arhivele Brașovului și a Bistriței.

34 Dahinten, *Istoria orașului Bistrița*, p. 500-501.

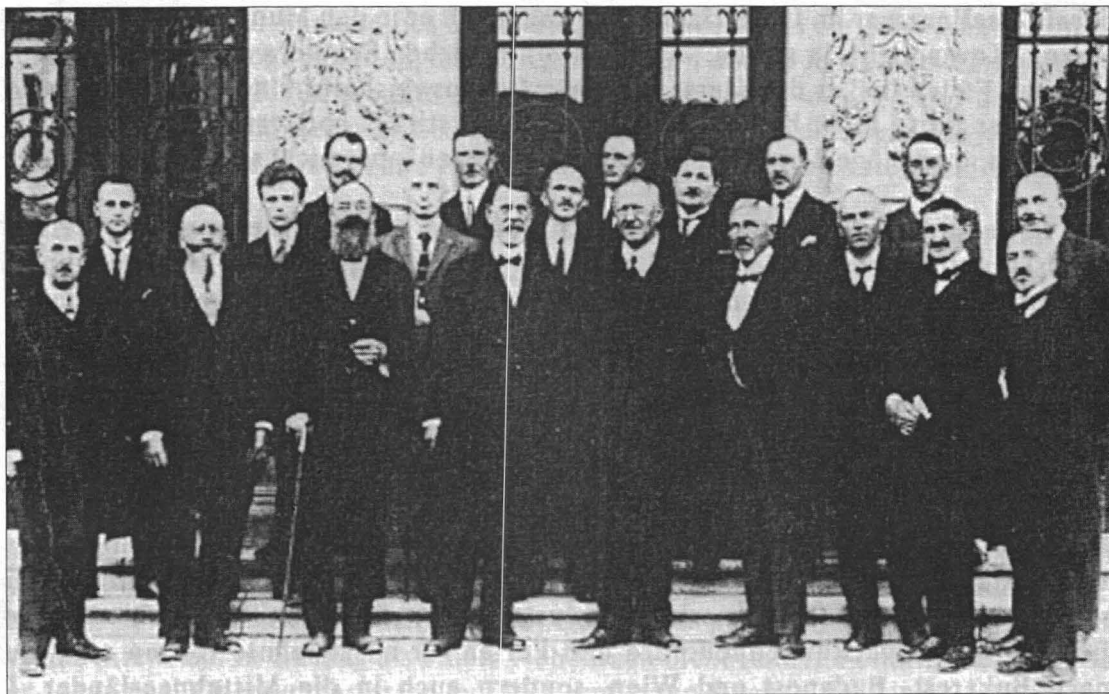
35 Ernst Wagner, *Einführung* [Introducere], în: Berger, *Documente și regeste*, p. 53.

36 Pentru elevii de religie evanghelică din clasele 5-8 învățământul era gratuit.

37 Spre deosebire de Biserica Evanghelică C.A. care a fost deposedată de păduri, urmașii grănicerilor români de la Valea Someșului și-au păstrat în continuare pădurile primite de la împăratul de la Viena, și le-au administrat în comun prin societatea REGNA, veniturile fiind folosite pentru scopuri culturale, în special finanțarea gimnaziului greco-catolic din Năsăud.

din aceste păduri au fost folosite până în 1918 pentru a plăti 600 de învățători, 180 de profesori de gimnaziu, 250 de preoți și pentru a finanța întreținerea clădirilor școlare<sup>38</sup>. Sașii transilvăneni au socotit exproprierea ca o măsură cât se poate de nedreaptă, dacă se ține seama de faptul că aceste școli își deschiseseră larg porțile pentru elevii români înainte de 1918. În cazul Gimnaziului Evanghelic C.A. din Bistrița trebuie reamintit faptul că această școală a dat României doi prim-miniștri și un patriarh<sup>39</sup>.

Albert Berger s-a văzut în 1925 confruntat cu o altă măsură a guvernului de la București considerată ca extrem de discriminatorie, anume legea bacalaureatului. Această lege, introdusă după modelul centralist francez, a pus capăt autonomiei școlare, așa cum o cunoscuseră sașii ardeleni. Deși urmaseră o școală cu limba de predare germană, elevii sași erau obligați să dea toate examenele de bacalaureat în limba română, la o școală străină, în fața unei comisii de examen compusă din profesori străini, mai întâi la nou fondatul liceu de stat „Alexandru Odobescu” din Bistrița, apoi la Dej<sup>40</sup>. Măsurile prevăzute de această lege erau chiar mai radicale decât cele ale legilor Apponyi din anul 1907, pe care sașii ardeleni le combătuseră umăr la umăr cu românii ardeleni înainte de 1918 în parlamentul de la Budapesta.



Dr. Albert Berger (primul rând, al cincelea de la dreapta) în mijlocul cadrelor didactice ale Gimnaziului Evanghelic C.A. Bistrița în anul 1924 .Foto: Arhivă

Albert Berger a înfruntat toate aceste probleme, iar în anul 1930 a predat conducerea gimnaziului profesorului Ernst Ihl. Pe lângă activitatea sa ca arhivar al orașului Bistrița și director al Gimnaziului Evanghelic C.A., Albert Berger a mai ocupat o serie de funcții importante. Între altele, a fost președintele băncii Bistritzer Distriktssparkasse, membru al Consistoriului Județean (Bezirkskonsistorium) în perioada 1908-1932 și membru în consiliul de conducere al asociației științifice săsești Verein für Siebenbürgische Landeskunde.

Din cauza situației economice precare din perioada interbelică, nu a reușit să publice decât șapte dintre manuscrisele sale<sup>41</sup>.

38 Thomas Fröhlich, Wetterleuchten über Siebenbürgen [Străfulgerări asupra Transilvaniei], München 1958, p. 100.

39 Este vorba de Alexandru Vaida-Voevod (1872-1950), primul prim-ministru al României Mari și Miron Cristea (1868-1939), primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române autocefale și prim-ministru în perioada 1938-1939.

40 Otto K. Binder, Die Matura am Bistritzer Gymnasium. [Matura la gimnaziul din Bistrița] în Beiträge zur Geschichte der Stadt Bistritz in Siebenbürgen 6. Band [Contribuții la istoria orașului Bistrița vol. 6, Oberursel/Taunus 1992, p. 54.

41 Ernst Wagner, Dr. Albert Berger und das Archiv der Stadt Bistritz [Dr. Albert Berger și arhiva orașului Bistrița, în Contribuții la istoria orașului Bistrița vol. 4, Oberursel/Taunus 1986 p. 100-101.

Pe lângă opera vieții sale, anume editarea și regestarea documentelor din arhiva orașului Bistrița, se cuvin amintite și studiile despre juzii Bistriței<sup>42</sup>, despre relațiile orașului cu domnul Moldovei, Petru Rareș<sup>43</sup>, și despre castelul Huniazilor (Corvineștilor) din aceeași localitate<sup>44</sup>.

Nicolae Iorga l-a declarat pe Albert Berger model ca om de știință și arhivar. Probabil datorită intervenției celui mai mare istoric român, savantul bistrițean a fost decorat cu ordinul „Coroana României” în grad de cavaler<sup>45</sup>. S-a stins din viață la 12 martie 1936.

Astăzi strada care duce din Piața Mică spre Casa de Cultură Municipală îi poartă numele.

### **Ernst Ihl (1930-1935), salvatorul Gimnaziului Evanghelic C.A. Bistrița**

Ernst Ihl s-a născut la 22 aprilie 1893 la Bistrița. Tatăl sau, Lorenz Ihl, era maistru dulgher și venise la Bistrița din Bucovina. Mama, Marie (n. Groh), provenea dintr-o veche familie de sași bistrițeni<sup>46</sup>.

Ernst Ihl a fost un elev strălucit al Gimnaziului Evanghelic C.A. din orașul natal. O mare influență a exercitat asupra formării sale profesorul de limbă germană, dr. Gustav Kisch<sup>47</sup>. Datorită acestei influențe a trecut împreună cu tatăl său și cu fratele mai mare, Rudolf, de la religia romano-catolică la cea luterană. În anul 1911 și-a dat bacalaureatul și, tot datorită înrăuririi modelul vieții sale, profesorul Kisch, a decis să facă studii teologice și filologice<sup>48</sup>. În acest scop a poposit la universitățile din Marburg, Viena, Budapesta și Debrețin.

În Primul Război Mondial (1914-1918) s-a înrolat voluntar în armata austro-ungară. După război a fost mai întâi, în perioada 1919-1921, profesor la Seminarul Pedagogic Evanghelic C.A. din Sighișoara, apoi a revenit la Bistrița, unde a funcționat la început ca profesor la Liceul Evanghelic de Fete C.A.<sup>49</sup>. În același an s-a căsătorit cu Elfriede Gross, fiica medicului Gimnaziului Evanghelic C.A..

În anul 1925 a fost numit director al Liceului Evanghelic de Fete C.A. din Bistrița și totodată arhidiacon (Stadtprediger) al Bisericii Evanghelice C.A. din același oraș. În 1930 s-a transferat la Gimnaziul Evanghelic C.A., al cărui director a fost ales la vârsta de doar 37 de ani<sup>50</sup>.

Erau timpuri deosebit de grele, directorul nr. 101 al Gimnaziului Evanghelic fiind confruntat cu probleme grave, deopotrivă economice și politice.

42 Albert Berger, Verzeichnis der Bistritzer Obrichter auf Grund urkundlicher Quellen [Lista juzilor bistrițeni pe bază de documente și izvoare] în Festgabe der Stadt Bistritz gewidmet den Mitgliedern des Vereins für siebenbürgische Landeskunde anlässlich der am 13. Und 14. August 1897 in Bistritz abgehaltenen 49. Generalversammlung dieses Vereins [Ediție festivă a orașului Bistrița dedicată membrilor asociației Verein für siebenbürgische Landeskunde cu ocazia celei de-a 49 adunări generale care a avut loc la Bistrița la 13-14 august 1897], Bistrița 1897, p. 81-100.

43 Albert Berger, Das Verhältnis von Bistritz zu dem Moldauer Woiwoden Peter Rareș [Relațiile Bistriței cu voivodul moldovean Petru Rareș], în Beilage zum Programm des Evangelischen Obergymnasiums A.B. Besztercze (Bistritz) für das Schuljahr 1910/11 [Supliment la programul Gimnaziului Suprior Evanghelic C.A. din Bistrița pentru anul școlar 1910/11], p. 37-79.

44 Albert Berger, Die Hunyadiburg in Bistritz [Castelul Huniazilor de la Bistrița] în Nösner Gabe 1928. Eine Festschrift anlässlich der 66. Hauptversammlung des Vereins für siebenbürgische Landeskunde [Darul Bistriței 1928. Publicație festivă cu ocazia celei de-a 66 adunări generale ale asociației Verein für siebenbürgische Landeskunde], Bistrița 1928, p. 3-24.

45 Wagner: Dr. Albert Berger și arhiva orașului Bistrița, p. 100.

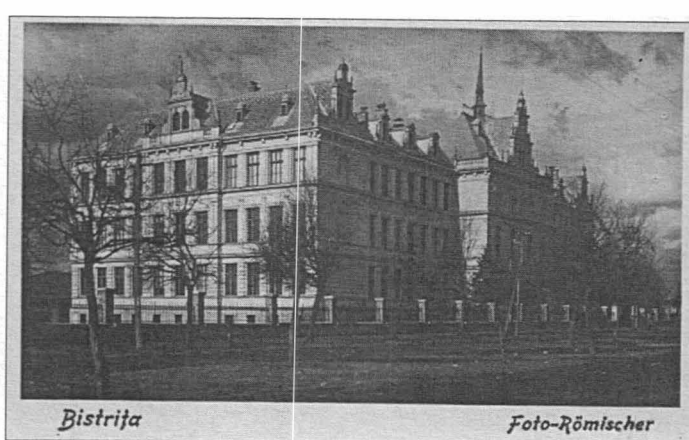
46 Gerhart Kelp: Der Gymnasialdirektor Ernst Ihl [Directorul de gimnaziu Ernst Ihl], în Contribuții la istoria orașului Bistrița vol. 2, Oberursel/Taunus 1982, p. 114.

47 Prof. Dr. Gustav Kisch (1869-1938) a fost unul din cei mai importanți filologi sași din nordul Ardealului, întemeietorul Școlii Germaniștilor Bistrițeni („Nösner Germanistenschule”). A studiat filologie și teologie la Leipzig, Tübingen, Budapesta, Berlin și Zürich. Kisch a fost de părere că patria de origine a sașilor bistrițeni este Luxemburgul. Acest lucru a încercat să-l dovedească cu teza sa de doctorat cu titlul „Die Bistritzer Mundart verglichen mit dem Moselfränkischen [Dialectul săsesc bistrițean comparat cu dialectul francon-moselan], Tübingen 1893. În perioada 1891-1910 a fost profesor la Gimnaziul Evanghelic C.A. din Bistrița, iar în perioada 1911-1920 preot paroh al Bisericii Evanghelice C.A. din Bistrița. În anul 1920 devine profesor universitar, șef de catedră pentru germanistică, la Universitatea din Cluj, funcție pe care o deține până în anul 1938.

48 Kelp, *op.cit.*, p. 114.

49 Wallner, Profesorii gimnaziului săsesc..., p. 46; Kelp, Contribuții... vol. 2, p. 114.

50 Kelp, *op.cit.*, p.115.



Gimnaziul Evanghelic C.A. din Bistrița pe la mijlocul anilor 1930. Foto: Colecția Günter Klein



Directorul Ernst Ihl (primul rând, al patrulea de la stânga) în mijlocul profesorilor Gimnaziului Evanghelic C.A. din Bistrița în anul 1932. Foto: Arhivă

Criza economiei mondiale a provocat tensiuni sociale și în sânul societății săsești, deoarece o mare parte din enoriașii evanghelici nu au mai fost în stare să plătească taxele bisericești, deosebit de mari, pe lângă taxele de stat<sup>51</sup>. Au existat voci atunci care au cerut închiderea treptei superioare a gimnaziului, argumentând că era suficient dacă Bistrița rămânea cu un gimnaziu german similar celui din Reghinul Săsesc sau din Sebeșul Săsesc cu doar o treaptă, adică clasele 5-8<sup>52</sup>. Ernst Ihl s-a opus acestui curent de opinii cu toate mijloacele care i-au stat la dispoziție. Până la urmă a fost evitată o astfel de măsură radicală, gimnaziul putând fi salvat și datorită ameliorării situației economice.

Pe de altă parte, Ernst Ihl a fost supus unor presiuni politice puternice din parte acelor sași bistrițeni care s-au alăturat „Mișcării de Reînoire” a căpitanului (r.) Fritz Fabritius, organizație de orientare național-

51 Trebuie reamintit faptul că sașii transilvăneni plăteau mult mai multe taxe decât contribuabilii români, care beneficiau de școli de stat, doar pentru aș putea finanța școlile în limba maternă. În timpuri „normale” puteau suporta astfel de taxe, însă în timpul crizei economice mondiale mulți dintre ei nu mai aveau veniturile, pentru a plăti astfel de taxe. Pe altă parte sașii înstăriți care nu aveau copii la școală, refuzau să plătească taxe suplimentare.

52 Frühm, Sträfulgerări..., p. 104-108.

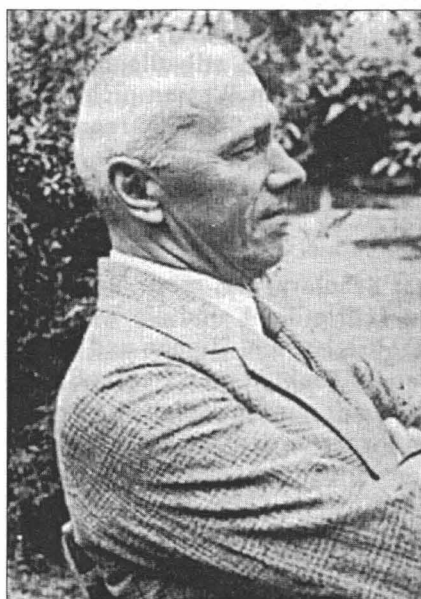


socialistă (nazistă). Conservator de școală veche, el a rămas un aderent convins al lui Hans-Otto Roth<sup>53</sup> și al grupărilor democratice germane din România Mare. Adversarii săi politici din zona Bistriței (Nösnerland) în frunte cu dr. Helmut Wolff<sup>54</sup> l-au acuzat de „trădare de neam”, deoarece nu apela la ajutorul autorităților din Germania (nazistă) pentru a se opune unor măsuri discriminatorii ale guvernului de la București, precum legea bacalaureatului, sau intenției unor oameni politici din România de a introduce un „*numerus clausus*” pentru a reduce numărul minorităților etnice în anumite funcții de conducere sau pentru a le limita accesul în anumite universități<sup>55</sup>.

Aceste atacuri i-au măcinat sănătatea: s-a stins în 1935, la doar 42 de ani. Ernst Ihl și-a sacrificat-o practic viața pentru salvarea Gimnaziului Evanghelic C.A. din Bistrița. Când a decedat, nu a avut cum să știe peste nouă ani istoria acestei instituții multiseculare va lua definitiv sfârșit.

### **Dr. Thomas Frühm (1935-1944), ultimul director al Gimnaziului Evanghelic C.A. din Bistrița**

Thomas Frühm s-a născut în anul 1884 la Iad (Jaad/astăzi Livezile). Era fiul țăranilor sași Thomas Frühm și Maria (n. Frühm). Tatăl viitorului director de gimnaziu a ocupat timp de mai multe decenii funcția de primar (Notăr) al uneia dintre cele mai mari și mai prospere așezări săsești din zona Bistriței (Nösnerland)<sup>56</sup>. Pe lângă faptul că era primar, Thomas Frühm a fost și un foarte bun gospodar, pasionat de tehnica modernă.



Din inițiativa sa a fost construită în Iad o mică uzină electrică, așa încât acesta comună a fost prima localitate din județul/comitatul Bistrița-Năsăud care a dispus încă de la sfârșitul secolului XIX de curent electric<sup>57</sup>, cu mult timp înaintea orașului Bistrița<sup>58</sup>. Deoarece nu i-a fost dat să urmeze școli superioare, primarul Thomas Frühm a făcut totul ca fiul său să beneficieze de o educație superioară<sup>59</sup>.

De aceea, a fost de la sine înțeles ca după terminarea școlii primare din satul natal micul Thomas avea să urmeze Gimnaziul Evanghelic C.A. din Bistrița. Aici a fost puternic influențat de profesorul dr. Gustav Kisch, viitor profesor universitar la Cluj<sup>60</sup>.

Datorită acestei influențe, Thomas Frühm s-a decide, după absolvirea gimnaziului în anul 1903, să studieze teologia și filologia. Studiile universitare le-a făcut la universitățile din Leipzig, Heidelberg,

Dr. Thomas Frühm (1884-1961), ultimul director al Gimnaziului Evanghelic C.A. din Bistrița. Foto: arhivă

53 Hans Otto Roth (1890-1953) avocat și politician. Președintele Consiliului Național al Sașilor Transilvăneni (Siebenbürgisch-sächsischer Volksrat). În acesta funcție refuză orice colaborare cu naziștii și se declară loial statului român. În guvernul Ion Gigurtu (1940) ocupă funcția de ministru de stat pentru minorități. La sfârșitul anului 1940 este destituit din toate funcțiile politice de către naziștii de la Grupul Etnic German. După 1944 încearcă o reorganizare a grupărilor democratice săsești. Este arestat de către regimul comunist în anul 1948 și moare în închisoarea de la Jilava în anul 1953.

54 Kelp, *op.cit.*, p.115.

55 Paradoxal cel mai radical propagator al unui „*numerus clausus*” (numit de adversari „*numerus valachicus*”), a fost Alexandru Vaida-Voevod, acel care părăsise Gimnaziul Piaristilor din Cluj, fiind discriminat pentru că era român, pentru a fi primit cu brațele deschise la Gimnaziul Evanghelic C.A. din Bistrița, unde a făcut matura în anul 1891. Se pare că Vaida-Voevod uitase lecția respectului reciproc și a toleranței pe care o învățase la gimnaziul săsesc din Bistrița.

56 Horst Göbbel (ed.), *Abschied aus der Geschichte. Das Beispiel Jaad in Siebenbürgen* [Rămas bun de la istorie. Exemplul localității Iad/Livezile în Transilvania], Nürnberg 1990, p. 77.

57 Frühm, *Sträfulgerări ...* p. 41.

58 La Bistrița curentul electric a fost introdus în anul 1913.

59 Göbbel, *op.cit.*, p. 78.

60 Wallner, *op.cit.*, p. 43.

Bonn, Tübingen și Cluj. Convinș de teoria lui Kisch (originea luxemburgheză a șasilor din nordul Ardealului, stabilită pe baza dialectului vorbit), a scris și el o teză de doctorat cu tematică din domeniul lingvisticii comparate cu titlul „Vergleichende Flexionslehre der Jaader und moselfränkischen Mundart [Comparație a flexiunii din dialectul din Iad cu cea din cel francon-moselan], apărută la Tübingen în anul 1907.

Încă în anul 1905 a devenit profesor la Gimnaziul Superior Evanghelic C.A. din Bistrița. În același an s-a căsătorit cu Wilhelmine Schwartz, fiica medicului Artur Schwartz. Extrem de mândru că fiul său face acum parte din burghezia Bistriței, primarul Thomas Frühm îi construiește proaspătului profesor o impunătoare vilă pe Aleea Măcelarilor nr. 17, la doar 200 de metri distanță de gimnaziu<sup>61</sup>. Pe deasupra îi mai și cumpără biblioteca extrem de valoroasă a profesorului Hugo von Meltzl, fostul său profesor universitar la Universitatea din Cluj<sup>62</sup>, al cărui urmaș la catedra de germanistică avea să devină Gustav Kisch.

Deoarece era și teolog, a fost scutit inițial de serviciul militar în Primul Război Mondial, fiind mobilizat mai târziu în perioada 1917-1918 ca preot de campanie de rezervă (Feldkurat i.d.R.)<sup>63</sup>.

După sfârșitul primei conflagrații mondiale și-a reluat activitatea la gimnaziul din Bistrița. În anul 1935, după 30 de ani de activitate ca profesor la Gimnaziul Evanghelic C.A., a fost ales cu unanimitate de voturi director al acestei instituții școlare. Dr. Thomas Frühm avea să fie directorul nr. 102 și, totodată, ultimul director al acestei școli.

Din păcate, tatălui nu i-a mai fost dat să-și vadă fiul director, deoarece a decedat în anul 1934<sup>64</sup>.

Sub conducerea noului director s-a construit terenul de sport din spatele clădirii gimnaziale, care impresionează până astăzi prin dimensiunile sale<sup>65</sup>. După ce nordul Ardealului a fost ocupat de către trupele maghiare în septembrie 1940, terenul a fost folosit pentru instrucția premilitară. Tot aici au avut loc începând cu anul 1942 ceremoniile pentru acei „voluntari”<sup>66</sup> care se înrolaseră în trupele Waffen-SS pentru a pleca pe front, între ei și numeroși absolvenți ai gimnaziului.

Din 1940 ideologia totalitară de sorginte național-socialistă și-a pus tot mai mult amprenta pe asupra învățământului din gimnaziu. Chiar dacă școlile confesionale din nordul Ardealului au rămas în continuare în proprietatea Bisericii Evanghelice C.A., ideologizarea învățământului a devenit tot mai virulentă<sup>67</sup>.

Începând cu 1942 examenele de bacalaureat s-au ținut tot mai devreme pentru a da posibilitatea proaspeților bacalaureați să se înroleze în trupele Waffen-SS. Totodată se menționează în anuarul gimnaziului pentru anul școlar 1942/43 primii elevi căzuți pe front<sup>68</sup>.

În 1944, anul școlar a fost încheiat în mare grabă la 1 aprilie, între 17-21 ale aceleiași luni având loc ultimele examene de bacalaureat<sup>69</sup>. Aproape toți absolvenții din această promoție aveau să cadă mai târziu în bătălia Budapestei, una din cele mai sângeroase înclăștări ale ultimului război mondial, care a durat 102 zile (3 noiembrie 1944 – 13 februarie 1945).

După aprilie 1944 clădirea gimnazială a fost folosită ca spital militar.

Ca urmare a prăbușirii frontului german din Moldova datorită insurecției de la 23 august 1944 și trecerii României în tabăra aliaților, autoritățile militare germane au ordonat la 12 septembrie 1944 evacuarea etnicilor germani din zona Reghinului Săsesc și ceva mai târziu și a Bistriței. 40.000 de mii de sași transilvăneni și-au părăsit patria strămoșească, unde ei și înaintașii lor au luptat și au muncit timp de opt secole. S-a ordonat și evacuarea gimnaziului, care timp de doi ani și-a continuat activitatea în pribegie în zona Sudeților și a Austriei

61 În această clădire se află astăzi Grupul Școlar Sanitar; Gaiu/Duda, *op.cit.*, p. 239.

62 Frühm, Străfulgerări, p. 79.

63 *Ibidem*, p. 97.

64 *Ibidem*, p. 85.

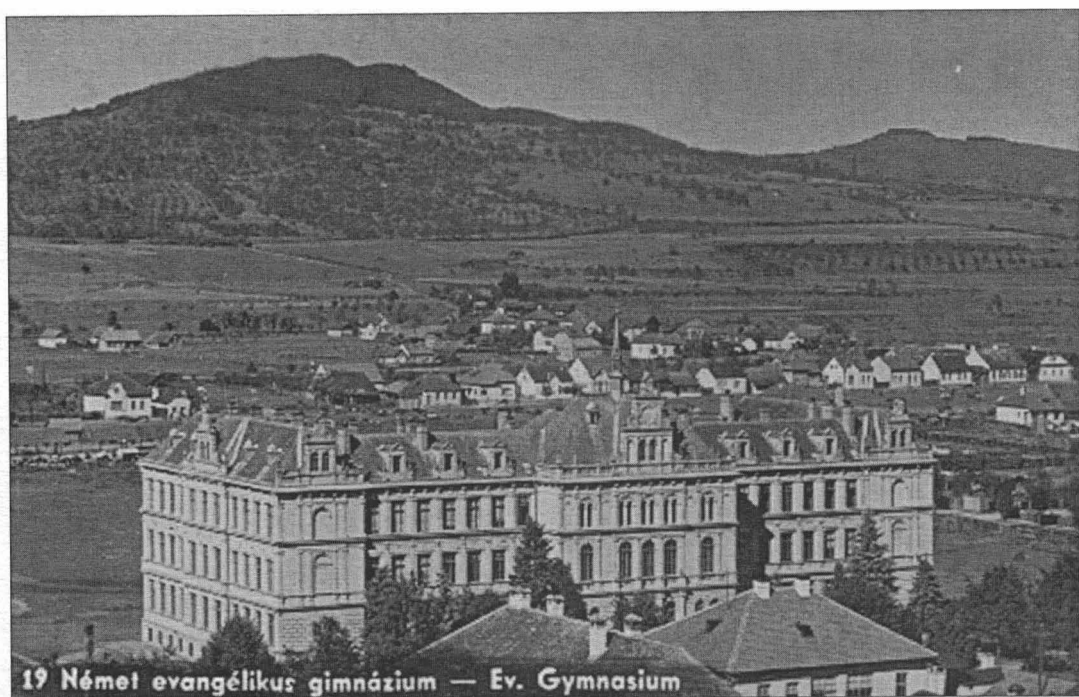
65 *Ibidem*, p. 35

66 În realitate s-au efectuat presiuni imense asupra acestor voluntari. Cei care refuzau să se înroleze în mod „voluntar” nu mai aveau dreptul să-și trimită copii la școala germană.

67 Spre deosebire de nordul Ardealului școlile confesionale (evangelice și romano-catolice) din România cu limbă de predare germană au fost predate în anul 1942 Grupul Etnic German după un act de șantaj.

68 Bericht über das abgelaufene Schuljahr 1942-1943 [Raport despre anul școlar trecut 1942-1943], în Anuarul 1942/43, p. 1-2.

69 Raport despre anul școlar trecut 1943-1944, în Anuarul 1943/44, p. 4-5.



Gimnaziul Evanghelic C.A. din Bistrița pe la 1942. Foto: colecția Günter Klein

la Reichenberg (Liberec), Zell am See și Golling<sup>70</sup>. În octombrie 1946 activitatea școlii evacuate a luat sfârșit, iar elevii și profesorii s-au împrăștiat în toate părțile. Cei mai mulți s-au stabilit în Germania și Austria, unii dintre profesori au ajuns chiar în Canada<sup>71</sup>. Nici unul din profesori nu s-a reîntors la Bistrița. Cu aceasta, o tradiție de peste 400 de ani a luat sfârșit: Gimnaziul Evanghelic C.A. din Bistrița a încetat să mai existe.

În clădirea de pe Aleea Măcelarilor s-a mutat în anul 1945 Liceul „Alexandru Odobescu”. Trei ani mai târziu, autoritățile comuniste au expropriat clădirea. Edificiul, în care funcționează astăzi Colegiul Național „Liviu Rebreanu”, a fost retrocedat în anul 2006 Bisericii Evanghelice C.A. .

Ultimul director al Gimnaziului Evanghelic C.A. din Bistrița, Thomas Frühm, s-a stabilit în Germania la Hanovra, unde s-a stins din viață la 14 noiembrie 1961.

Thomas Frühm, unul dintre membrii proeminenți ai Școlii de Germaniști Bistrițeni („Nösner Germanistenschule”), a fost autorul a numeroase studii. Pe lângă studiile lingvistice menționate deja, sunt de amintit și lucrările sale filosofice<sup>72</sup> și literare<sup>73</sup>. Ultima sa opera a fost volumul autobiografic „Wetterleuchten über Siebenbürgen” [Străfulgerări asupra Transilvaniei] în care a deplâns pierderea vetrei stămoșești, zona Bistriței (Nösnerland). Cel mai mult l-a durut însă pierderea bibliotecii sale particulare, care a fost jefuită în septembrie 1944: „Mai mult decât pierderea întregii mele averi deplâng pierderea cărților mele, care au fost jefuite de pleava societății”<sup>74</sup>.

Gimnaziul Evanghelic C.A. Bistrița este o instituție care nu mai poate fi reînviată, iar destinul tragic al sașilor din nordul Transilvaniei se contopește, parcă cu destinul acestei școli reprezentative în regiune. Acum, la 100 de ani de la inaugurarea noii clădiri gimnaziale, nu putem decât să sperăm că prin învățământul românesc de azi, dezvoltat independent de trecutul săsesc, se va păstra un spirit al locului și respect pentru trecutul adevărat al acestui lăcaș cultural construit de sași.

70 Emil Christian Schneider, Das Bistritzer Deutsche Obergymnasium als KLV-Lager-Schule im Sudetenland und in Österreich [Gimnaziul Superior German din Bistrița ca școală pentru copii evacuați la țară în Sudeți și în Austria], în Contribuții la istoria orașului Bistrița vol. 3, Oberursel/Taunus 1984, p. 99-103.

71 *Ibidem*, p. 102.

72 Thomas Frühm, Schopenhauers Einfluss auf Mihail Eminescu [Influența lui Schopenhauer asupra lui Mihail Eminescu], Heidelberg 1936.

73 Thomas Frühm, Gedanken über Goethes Weltliteratur. Zum Goethe-Jahr 1932 [Gânduri despre literatura mondială a lui Goethe. În anul comemorativ Goethe 1932], Leipzig 1932.

74 Frühm, Străfulgerări, p. 84.

# **Die Direktoren des Evangelischen Gymnasiums A.B. in Bistritz im neuen Gymnasialgebäude (1910-1944) (Zusammenfassung)**

Das Evangelische Gymnasium A.B. in Bistritz existierte von 1531-1944. Der erste urkundlich erwähnte Schuldirektor war Georg Seraphinus (oder Seraphini), der diese Schulanstalt in den Jahren 1531-1541 leitete. Der letzte und gleichzeitig 102. Direktor des Gymnasiums war Dr. Thomas Frühm, Schulleiter in den Jahren 1935-1944.

Die letzten vier Direktoren des Gymnasiums wirkten auch im neuen Schulgebäude auf der Fleischerallee (Bulevardul Republicii) und zwar Georg Fischer (1910-1914), Dr. Albert Berger (1914-1930), Ernst Ihl (1930-1935) und Dr. Thomas Frühm (1935-1944).

Georg Fischer, der das Gymnasiums 32 Jahre lang leitete, war der Schöpfer des neuen Gymnasialgebäudes auf der Fleischerallee. Dr. Albert Berger erwarb sich besondere Verdienste als Stadtarchivar der Stadt Bistritz, deren Archiv er 30 Jahre lang leitete und nach wissenschaftlichen Gesichtspunkten ordnete. Ernst Ihl rettete das Gymnasium vor dem Untergang in wirtschaftlich und politisch besonders schwierigen Zeiten. Dr. Thomas Frühm war der letzte Direktor des Evangelischen Gymnasiums A.B. in Bistritz. Mit ihm endete eine über vier Jahrhunderte währende Tradition.